

Türkiye’de Yaşayan Doğu Türkistanlıların Kurduğu Sivil Toplum Örgütleri ve Bunların Faaliyetleri: Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Örneği

Non-Governmental Organizations Which Were Established by People of Eastern Turkestan Living in Turkey and Activities of These: The Case of Eastern Turkestan Immigrants Association

Dr. Tekin TUNCER

(ORCID: 0000-0002-3985-8341)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi - Nevşehir

Volume 10
Issue 5
August
2018

Öz: Doğu Türkistan’da yaşanan sıkıntılar sonrası anavatanlarını terk ederek önce Hindistan’a oradan da Türkiye’ye yerleşen Doğu Türkistanlılar birçok zorluklar içinde olmalarına rağmen Doğu Türkistan Davasını geniş kitlelere ulaştırmayı kendilerine bir vazife olarak görmüşlerdir. Bu doğrultuda ilk ciddi girişimleri olarak karşımıza Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti çıkmaktadır. Maddi yokluklara rağmen kurdukları bu cemiyetin faaliyetleri ile kendilerinden söz ettirmeyi ve dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Özellikle kişisel gayretler ile yürüten cemiyetin faaliyetleri Doğu Türkistan Davasının duyurulmasına hizmet ettiği gibi Türkiye’de bir kamuoyu oluşmasını da sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkistan, Cemiyet, Folklor, Yayın Faaliyetleri, Anma Günleri.

Abstract: People of Eastern Turkestan, who had settled in India firstly and then from there into Turkey by leaving their homelands after troubles encountered in Eastern Turkestan, considered reaching the case of Eastern Turkestan to the large masses as a duty for them although they were in a lot of difficulties. For this direction, we confront Eastern Turkestan Immigrants (Refugees) Association as their first serious attempt/initiative. They succeeded to be mentioned of themselves and to attract attention (s) upon them through activities of this association they established despite of financial shortages. Activities of the association, which were advancing with personal efforts particularly, provided formation of a public opinion in Turkey as well as serving for the Case of Eastern Turkestan to be announced.

Keywords: Eastern Turkestan, Association, Folklore, Publication Activities, Memorial Days.

GİRİŞ

Doğu Türkistanlılar anavatanlarının Kızıl Çin tarafından işgalinden sonra bu baskıya daha fazla dayanamayıp kabilelerle hür dünyaya, oradan da dünya Türklüğünün merkezi ve zor duruma düşen Türklerin ve Müslümanların tek sığınacak limanı olan Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmışlardır¹. Doğu Türkistanlılar, Türkiye’ye yerleştikten sonra yaşadıkları acıları ve içinde buldukları durumu tüm dünyaya duyurabilmek için ellerinden gelen gayreti sarf etmişlerdir. Türkiye’ye yerleşen Doğu Türkistanlılar yıllar boyu yaşadıkları sefalet sonrasında hayatın türlü çilelerini çekmeyi öğrenmişler ve adeta gözleri olmadan görmeyi, ayakları

¹ Tekin Tuncer, *1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan’da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye’ye Yapılan Göçler*, (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Manisa 2015, s. 299.

olmadan yürümeyi öğrenmişlerdir. O kadar imkânsızlıklar içinde bu mücadeleyi takdir etmemek mümkün değildir. Çünkü bu insanların tüm dünyaya anlatmaları gereken, Komünist Çin işgalinin kana buladığı vatanları, yok edilme tehlikesi ile karşı karşıya olan milyonlarca vatandaşı, iktisadî ve içtimâî tarihleri vardır. Bu değerler hür dünyaca unutulmuş veya unutturulmuştur. İşte bu sebeple Türkiye’ye gelen göçmenlerin ilk faaliyetleri anavatanları olan Doğu Türkistan’ı ve burada yaşayan vatandaşlarını Türkiye’deki insanlara tanıtmak olmuştur. Ancak bunları yapmak için önlerindeki en büyük engel maddi yokluktur. Çünkü bu insanların bir tarafında vatan hasretleri varken diğer taraftan ceplerinde paraları, sırtlarında elbiseleri ve bu davalarını anlatacak yetmişmiş insanları bulunmamaktadır. Bu olumsuzluklar içinde dahi vatan hasretleri bu olumsuzlukları yenmelerindeki en büyük güçleri olmuştur.

İşte bu gaye ile yola çıkan Doğu Türkistanlılar hür dünyaya seslerini duyurabilmek için öncelikli olarak Doğu Türkistan’da yaşananlar hakkında doğru bilgiler ve bu bilgileri yazabilecek ilim adamlarına ihtiyaç duymuşlardır. Bu nedenle neşriyat hayatının önemini kavrayan Doğu Türkistanlılar, bunu gerçekleştirmek için bir araya gelmeleri gerektiğini fark etmişlerdi. Vakit kaybetmeden Doğu Türkistan ve burada yaşananlarla ilgili yazılar kaleme almak için faaliyete geçmişlerdir. Bu doğrultuda ilk yaptıkları faaliyet Mart 1960 tarihinde kurdukları Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti olmuştur². Bu cemiyeti kurucu üyeleri İsa Yusuf Alptekin, Hacı Osman Hacı Taştan, İlhan Musabey, Nurgocay Batur, Abdülkerim Türkistanlı, Bahadır Han Batay ve Semih Can Akhun’dur³.

Bu cemiyetin kurulma gayesi “*Türk camiasının bir parçası olan Doğu Türkistan’dan ve sair memleketlerden yurdumuza hicret ve iltica eden Doğu Türkistanlılara yardım etmektir.*” şeklinde izah edilmiştir. Derneğin bu doğrultuda üç ana başlık altında faaliyetler yürüttüğünü görmekteyiz. Bunlar;

- 1 - Kültür ve Tanıtma Faaliyetleri,
- 2 - Dost Kazanma Faaliyetleri,
- 3 - Sosyal Hizmetler⁴.

1- KÜLTÜR VE TANITMA FAALİYETLERİ

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti kurulduktan sonra hızlı bir şekilde Doğu Türkistan davasını duyurabilme noktasında faaliyetlere geçmiştir. Özellikle 1960-1972 yılları arasında yoğun bir çalışma faaliyetinin yürütüldüğünü söylemek mümkündür. Bu faaliyetleri yürüten ve aktif bir şekilde çalışan kişi ise İsa Yusuf Alptekin olmuştur. Cemiyetin faaliyetlerinin 1972 yılından sonra azalmasının en önemli nedeni maddi sıkıntılardır. Özellikle Çin’in Suudi Arabistan üzerindeki baskıları sebebiyle burada yaşayan Doğu Türkistanlıların gönderdiği maddi kaynaklar kesintiye uğramış, bu da doğal olarak cemiyetin faaliyetlerini yürütmesinde sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur⁵. Bir diğer sebep ise İsa Yusuf Alptekin’in 1978 yılında trafik kazası geçirmesi ve gözlerinin artık göremez hale gelmesi sebebiyle cemiyet

² İsa Yusuf Alptekin, *Esir Doğu Türkistan İçin-2 (İsa Yusuf Alptekin’in Mücadele Hatıraları)*, Haz. Ömer Kul, Berikan Yayınevi, Ankara 2007, s. 766; Ömer Kul, *100 Soruda Doğu Türkistan*, Rumuz Yayınları, İstanbul 2017, s. 79; Zafer Selvi-Mansur Teyci-Abdülvahap Kara, *Kazakların Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya Göçü ve Osman Taştan*, Kazak Türkleri Vakfı Yayını, İstanbul 1996, s. 57.

³ *Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyetinin Gayesi ve Çalışma Planı*, Amca Matbaası, İstanbul 1960, s.11; Hızırбек Gayretullah, *Sömürülen Vatan Türkistan*, Töre Devlet Yayınları, İstanbul 2013, s. 494.

⁴ *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Yayınları, İstanbul 1972, s. 4.

⁵ Erkin Emet, “Yeni Bir Oluşum: Dünya Gençler Kurultayı”, *Gökbayrak Dergisi*, C.8, S. 39, Kayseri 2001, s.21.

başkanlığını bırakması olmuştur⁶. Buna rağmen 1960-1972 yılları arasında cemiyet hızlı bir faaliyet yürütmüştür. Cemiyetin bu yıllar arasında üzerinde durduğu en önemli faaliyet kolu “Kültür ve Tanıtım” faaliyetleri olmuştur. Çünkü Doğu Türkistan davasının geniş çevrelere duyurulabilmesi ve benimsetilebilmesi için Türkiye’deki insanların Doğu Türkistanlılar ve Doğu Türkistan’da yaşanan Çin işgalinin yaşattığı sıkıntılar hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Cemiyet bu nedenle, Doğu Türkistan’ın tarihini, içtimaî hayatını, ekonomisini ve en önemlisi de yıllardan beri Doğu Türkistan’da yaşananların dışarı çıkmasını engellemeye çalışan Çin’in bölge üzerinde gerçekleştirdiği baskı ve bölgedeki insanların anavatanlarını terk etme noktasına getiren siyasetinin anlatılması gerektiğinden hareketle, yayın faaliyetlere ağırlık vermiştir. Çünkü bu insanlar artık hür bir ülkede yaşamaya başlamış ve hür dünyaya Doğu Türkistan’daki yaşananların doğru bir şekilde anlatılması bu davanın daha geniş çevrelere ulaşmasını sağlaması açısından çok önem arz etmekteydi. Bunun için ilim ve fikir adamlarının, devlet ve hükümet yetkililerinin, yazarların ve neşir organlarının dikkatini anavatanlarına çekmeleri gerekiyordu. Bu doğrultuda harekete geçen cemiyet şu faaliyetleri yürütmüştür:

a) Araştırma ve Yayın Faaliyetleri

Araştırma ve yayın faaliyetleri oldukça dikkat ve özen gösterilmesi gereken bir konudur. Çünkü kaleme alınacak bu yazıların ilmi dayanağının ve gerçeklere uygun olması meselenin inandırıcılığı ve geniş çevrelerin dikkatini çekmesi açısından önemliydi. Bu faaliyetin yürütülmesi bu yüzden ilim adamları ve meseleye hâkim kişiler tarafından kaleme alınmalıydı. Bu konuda oldukça dikkatli ve titiz davranan Cemiyet, Doğu Türkistan ve Türkistan davasına önem veren ilim adamlarından yardımlar alarak birçok faaliyet yürütmüştür. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar şunlardır:

1) Bibliyografya Çalışmaları

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti bu konuda Asya, Türkistan, Rusya ve Çin sahasına hâkim ilim adamlarının Türkistan ve burada yaşayan Türkler hakkında kaleme aldıkları eserlerin neler oldukları belirlemek için bir bibliyografya çalışması yaptırmıştır⁷. 208 eserin ismi tespit edilerek bu eserler ilgili ilim adamlarına ve bu konuda çalışma yapan öğrencilere dağıtılmıştır.

2) Tercümeleler

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti özellikler yurtdışında yaşayan Doğu Türkistanlı vatandaşların gönderdiği paralar ile Türkistan ve Türkistan üzerine oynanan oyunlarla alakalı Azatlık Radyosunda İngilizce, Almanca, Arapça, Çince ve çeşitli Türk lehçeleriyle yayınlanan makale, yorum ve haberleri tercüme ettirmiştir. Bu yazıların bir kısmı Bizim Anadolu Gazetesi başta olmak üzere çeşitli gazetelerde neşredilmiştir. Ancak tercüme işi, eleman ve maddiyat gerektirdiği için bu konular ile ilgili tercüme işleri eldeki imkânlar dâhilinde halledilmeye çalışılmıştır⁸.

⁶ Altan Deliorman-Abdülkadir Donuk-İsa Kocakapan, *Türklük Mücahidi İsa Yusuf*, Bayrak Basımevi, İstanbul 1991, s.48; Kul, *age*, s. 79.

⁷ Mehmet Güldeş, *Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin Türkiye’de Kurdukları Dernekler ve Yayın Faaliyetleri*, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2008, s. 15; *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 5.

⁸ Yayınlanan bu tercümeleler ile ilgili bkz. *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 6-7.

3) Haberler Bülteni

Türkiye’de yaşayan Türkistanlıların sosyal ve kültürel faaliyetleri, Doğu Türkistan’da yaşanan gelişmeler ve dünyadaki basın ve yayın hayatında yaşanan gelişmelerden hem Türkistanlı hem de Türkiye’deki insanları haberdar edebilmek üzere “Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Haberler Bülteni” adında bir bülten çıkarılmıştır. Ancak maddi yetersizlikler sebebiyle üç sayı çıkarılabilen bu bültene daha sonra son verilmek zorunda kalmıştır⁹.

4) Yayınlar İle İlgili Diğer Faaliyetler

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti yayın faaliyetinin ne kadar önemli olduğunun farkında olan önemli bir cemiyettir. Geniş kitlelere ulaşmanın Doğu Türkistan davasını anlatma noktasının bilincinde olan Cemiyet maddi imkânların el verdiği ölçüde yayınlar neşretmeyi düstur edinmiştir. Bununla ilgili olarak;

a) Amaç Karahoca’nın yazdığı ve Doğu Türkistan’ın tarihi, uğradığı istilalar ve Doğu Türkistan’da yaşanan son olayların değerlendirdiği “Kızıl Çin Müstemlekesi Doğu Türkistan” adlı broşür kitabı neşretmiştir¹⁰.

b) Doğu Türkistan’ın en eski devirlerden günümüz kadarki fizikî ve beşerî coğrafyasını, bilhassa son 200 yıl içinde yaşadığı siyasi çekişmeleri, Çin ve Rusya’nın Doğu Türkistan üzerinde hâkimiyet kurma çabalarının İsa Yusuf Alptekin tarafından tahlil ve tetkik edildiği bir yazı serisi kaleme alınmış ve bu yazı serisi “Sarı Tehlike: Kızıl Çin Emperyalizmi Karşısında Doğu Türkistan” ismi ile 2 Nisan 1969 tarihinden itibaren beş aya yakın süreyle Bizim Anadolu Gazetesinde neşredilmiştir¹¹.

c) Doğu Türkistanlıların Türkiye’ye yerleşmesini müteakip orada yaşanan acıların yavaş yavaş anlatılmasından sonra Türkiye’de bulunan insanların Doğu Türkistanlı göçmenlere en fazla sorduğu soruların başında: “Çin ve Rus emperyalizmine karşı Türkistanlı yurttaşlarınız niçin başkaldırmıyor?” veya “Türkistan Türkleri istiklal için mücadele etmiyorlar mı?” şeklinde olmuştur. İşte bu ve bana benzer soruların cevabı niteliğinde olması hasebiyle cemiyet başkanı İsa Yusuf Alptekin’in gayretleriyle kaleme alınan “Türkistan Şehitleri” kitabı bu gaye için Osman Batur’un ölümünün 18. yılı anma etkinlikleri münasebetiyle bastırılmıştır¹². Kitapta Doğu ve Batı Türkistan’da mücadele etmiş ve bu uğurda şehit olmuş lider, şair, yazar ve halk kahramanlarından bazılarının resimleri ile kısa biyografilerine yer verilmiştir.

d) Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti’nin yayın faaliyetleri içinde önemli bir yere sahip olan çalışmaların başında “Çalışma Programı” gelmektedir. Aslında bu çalışma programı bir yerde cemiyetin vatandaşlarına hesap vermesi olarak da değerlendirilebilir. Çünkü cemiyet faaliyetlerini yurtiçi ve yurtdışından yapılan yardımlar vasıtasıyla yürütmekteydi. Bu nedenle de yapılan faaliyetlerin neler olduğu ve bu yapılan yardımlar ile hangi faaliyetlerin gerçekleştirildiğinin hesabı verilmeliydi. Bu minval üzere 1969 yılında “Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Çalışma Programı” adıyla bir broşür neşredilmiştir¹³. 2500 adet bastırılan bu broşürde Doğu Türkistan’ı ve Doğu Türkistan’da cereyan eden milli mücadele hareketlerini, Kızıl Çin ve Rus emperyalizmi “Doğu Türkistan” başlığı altında kısaca ifade edilmiştir. Bu takdimden sonra Doğu Türkistan’ın Ay Yıldızlı Gökbayrak’ı, sonuna da Türkistan’ın bir haritası konulmuştur.

⁹ Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?, s. 8.

¹⁰ Amaç Karahoca, Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi, Fakülte Matbaası, İstanbul 1960, s. 1-32.

¹¹ Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?, s. 8.

¹² Türkistan Şehitleri, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1969, s. 3-77.

¹³ Çalışma Programı, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul 1969, s. 3-16.

e) Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti'nin 1961 tarihinde düzenlediği Ali Şir Nevaî toplantısı sonrasında yapılan konuşmalar bir araya getirilerek 64 sayfalık bir kitap hazırlanarak 1962 yılında bastırılmıştır¹⁴.

f) 1957 yılında Endonezyalı Müslümanların Cakarta şehrinde kurmuş olduğu “*Türkistan'ı Kurtarma*” cemiyeti, Türkistan davasına hassasiyetlik göstererek İngilizce “*Liberate Türkistan view of Indonesien-Leders*” (Türkistan'ın Kurtuluşu Hakkında Endonezya Liderlerinin Görüşleri) adlı küçük bir broşür neşretmiştir¹⁵. Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti de bu vefalı davranışı “*Esir Milletler Haftası*” münasebetiyle Türkiye’de yaşayan insanlara duyurmak ve binlerce kilometre uzaktaki insanların duyarlılığına da dikkat çekmek için bu broşürü Türkçe’ye tercüme ettirerek üst düzey devlet adamlarına, askeri yetkililere, akademik camiaya, milliyetçi gençlere ve lüzum görülen yerlere ulaştırmıştır.

g) Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, Doğu Türkistan’a ait yerli ve yabancı kaynaklarda yayınlanmış haritaları toplayarak neşredilmeyi düşünülen eserlerde uygun olan haritaların kullanılması amacıyla Büyük Türkistan Haritası için arşiv çalışması yapmıştır¹⁶.

h) Türkistan davasının en önemli sorunlarından birisi yayınlanmış eserlerin temini konusu olmuştur. 1960-1970’li yıllarda Türkistan ile alakalı eserlerin sayısı az olduğu gibi önemli bir kısmı da yabancı eserlerden oluşmaktaydı. Cemiyet bu noktadan hareketle bir kütüphane oluşturma faaliyetine girişmiş ancak eserlerin bir kısmının bulunamaması, bir kısmının da yurtdışında basılmış olması yüzünden pahalı olması gibi sebeplerle bu konuda yapmak istedikleri kütüphane oluşturma fikrine ulaşamamıştır. Ancak Türkiye’de basılmış olan eserlerin bir kısmını temin edebilmiştir¹⁷.

i) Cemiyetin vefa örneği gösterdiği konulardan birisi de Türkistan davasına hizmet etmiş tarihi şahsiyetlerin fotoğraflarını temin etmek olmuştur. Temin edebildikleri büyük dava adamlarının fotoğraflar çerçeveletilerek cemiyet binasının muhtelif duvarlarına asılmıştır. Bu sayede cemiyete gelen kişilerin bu şahsiyetleri tanınması sağlanmıştır¹⁸.

b) Anma Günleri ve Konferanslar

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, Doğu Türkistan davasının geniş halk kitlelerine ulaşması ve Doğu Türkistan’ın tarihî, siyasî, iktisadî ve içtimaî bakımlardan tanınması amacıyla kurulmuş bir cemiyet olması hasebiyle anma günlerine ve konferanslara önem vermiştir. Tarih boyunca önemli medeniyetler kurmuş, insanlığa yol göstermiş bir medeniyetin torunları olarak bunları geniş halk kitlelerine tanıtmak ve halen Türkistan’da yaşayanların Çin ve Rus siyaseti sebebiyle nefes alamaz hale gelmesinin sebeplerinin ortaya konulması gerektiğinden hareket ederek Çinlilere ve Ruslara karşı kahramanca milli mücadele etmiş fikren ve fiilen bu mücadeleyi yürüten Doğu Türkistanlı liderleri anmak da milli ve insani bir vazife olarak addedilmiştir. Cemiyet de bu noktadan hareketle kısıtlı imkânlarına rağmen kurulduktan sonra anma günleri ve konferanslar tertip etmiştir. Bu anma günleri ve konferanslar şunlardır:

¹⁴ Ali Şir Nevaî: *Hayatı ve Eserleri*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul 1960.

¹⁵ *Türkistan'ın Kurtuluşu Hakkında Endonezya Liderlerinin Görüşleri*, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul 1971.

¹⁶ Hızırбек Gayretullah, *Altaylar'da Kanlı Günler*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1977, s. 213.

¹⁷ *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 17.

¹⁸ Gayretullah, *Altaylar'da Kanlı Günler*, s. 214.

1) Yusuf Has Hacib’i Anma Günü

Türkistan’ın Balasagun şehrinde dünyaya gelen, Karahanlı Devleti’nde Baş Vezirlik makamına kadar yükselen ve yazdığı Kutadgu Bilig (Kutlu Bilgi) adlı eseriyle¹⁹ tüm dünyanın tanıdığı Yusuf Has Hacib’i anmak için Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti iki defa program düzenlenmiştir. İlk program 30 Aralık 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi’nden Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından Çemberlitaş’ta Muallimler Birliği salonunda “*Türk Tarihinde Doğu Türkistan ve Kutadgu Bilig*” başlığı adı altında olmuştur. İkinci program ise Kutadgu Bilig’in yazılışının 900. Yılı münasebetiyle düzenlenmiştir. 29 Mart 1969 tarihinde Milli Türk Talebe Birliği salonunda çok önemli ilim adamlarının katıldığı Yusuf Has Hacib Günü’nde cemiyet başkanı İsa Yusuf Alptekin’in açış konuşmasından sonra Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu; “*Yusuf Has Hacib’in Dilciliği*”, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş; “*Kutadgu Bilig’in Edebi Değeri*”, Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu; “*Kutadgu Bilig’in Sosyolojik Cephesi*”, Prof. Dr. Yılmaz Altuğ; “*Modern Hukuk ve Kutadgu Bilig*”, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu; “*Kutadgu Bilig’in Tarihimizdeki Yeri ve Türk Devleti Anlayışına Getirdikleri*” konularında çok kıymetli bilgiler vermiştir. Bu konferansın sonunda Kutadgu Bilig’in şimdiki kadar bilindiği gibi “Saadet veren bilgi” demek olmayıp “Hâkimiyet Bilgisi” olduğu kabul edilmiştir²⁰.

2) Mustafa Çokay ve Arkadaşlarını Anma Günü

Mustafa Çokay, 7 Ocak 1890’da Akmesic şehri yakınlarında bulunan Narşokı’da dünyaya gelmiş ve Türkistan milli mücadelesinde aktif rol almıştır²¹. Mustafa Çokay için 27 Aralık 1960 günü Beyazıt’taki Abdullah Lokantasında, Mustafa Çokay’ın ebediyete intikalinin 19. yıldönümü münasebetiyle bir anma günü düzenlenmiştir. Bu anma gününe merhum Mustafa Çokay’ın yakın arkadaşları ve kendisi ile ilgili çalışmalarda bulunmuş şahsiyetler katılmıştır. Katılan kişiler Çokay’ın milliyetçiliğini, mücadelesini, hayatı ve hizmetlerini dile getirmişlerdir. Böylece Türkistan’ın yetiştirdiği bu büyük fikir ve dava adamı Türk gençliğinin kalbine yerleştirilmeye çalışılmıştır²².

3) Kaşgarlı Mahmud’u Anma Günü

Türkoloji sahasının mümtaz şahsiyeti ve Türk dilinin ne kadar geniş bir dil olduğunu ortaya koyduğu ilk Türkçe sözlük olan Divan-ı Lügat-it Türk’ü kaleme alan²³ Kaşgarlı Mahmud’u anmak için Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti tarafından iki defa program düzenlenmiştir. İlk program Çemberlitaş Muallimler Birliği Salonunda, İstanbul Erkek Lisesi öğretmenlerinde Said Gökçe tarafında 28 Ocak 1961 tarihinde verilen “*Kaşgarlı Mahmut ve Divan-ı Lügat-it Türk*” konulu konferans, ikinci program ise Milli Türk Talebe Birliği salonunda 30 Nisan 1965 günü saat 14.00’de gerçekleştirilen programdır. Divan-ı Lügat-it Türk’ün yazılışının 892. yılına denk getirilen programa Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ord. Prof. Dr. Ahmed Zeki Velidî Togan, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu ve Dr. Mehmet Eröz konuşmacı olarak katılmıştır. Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu; Kaşgarlı Mahmud’un Türk Sosyoloji tarihindeki yerini, Ord. Prof. Dr.

¹⁹ Kemal Yavuz, “Yusuf Has Hacip ve Kutlu Bilgi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.37, S.37, İstanbul 2007, s. 137.

²⁰ *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 12.

²¹ Abdulvahap Kara, *Mustafa Çokay’ın Hayatı ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığı Yolundaki Mücadelesi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002, s. 1.

²² *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 12.

²³ Olcabay Karatayev-Mehmet Serhat Yılmaz-Cevdet Yakuboğlu, “Dîvânü Lugâti’t-Türk Adlı Eserin Tamamlanmasının 940. Yıldönümü: Şarkiyatçı, Tarihçi, Antropolog Prof. Dr. Tınçtöbek K. Çorotegin’in Araştırmaları”, *Alınları Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, 2017, s. 87.

Ahmed Zeki Velidî Togan; Kaşgarlı Mahmud'un Türk Kültür Tarihini öğrenme işlemindeki önemini, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu; Kaşgarlıya göre Türkler ve Türk Kültürünü, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu; Kaşgarlı Mahmut zamanındaki Türk Muhitini, Dr. Mehmet Eröz de; Anadolu Yörükleriyle Kaşgarlı Mahmut konularını ele alan ilmi izahatlarda bulunmuşlardır²⁴.

4) Ali Şîr Nevaî'yi Anma Günü

1441 yılında Afganistan'ın Herat şehrinde dünyaya gelen ve Horasan hükümdarı Hüseyin Baykara'nın yanında çeşitli devlet adamlığı görevlerinde bulunan Ali Şîr Nevaî, Türk Diline önemli hizmetler etmiş bir kişidir²⁵. Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti de bu önemli devlet ve ilim adamını anmak için 25 Mart 1961 günü İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Salonunda doğumunun 520, ölümünün 460. yıldönümü münasebetiyle bir anma programı tertip etmiştir. Programda Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş ve Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan konuşmalar yaparak Ali Şîr Nevaî'yi çeşitli yönleriyle değerlendirmişlerdir. Çok geniş bir öğrenci katılımı ile gerçekleşen bu anma programında ayrıca cemiyetin folklor ekibi sahne almış ve Türkistan Türküleri okunmuştur. Dinleyenlerin coşkulu tezahüratları ve gözyaşları arasında konferans son bulmuştur. Bu konferansta konuşulan konular daha sonra derlenerek basılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'na satın alınarak muhtelif kütüphane ve okullara gönderilmiştir²⁶.

5) Türkistan Şehitleri için Mevlid

Çin'in Doğu Türkistan'ı işgali sonrası Altay ve Barköl bölgelerinde 1940 sonrası çete savaşı ile amansız bir mücadele içine giren ve daha sonra Çinliler tarafından 28 Nisan 1951 tarihinde yakalanıp idam edilen²⁷ Altay Kartalı olarak anılan Osman Batur'un idam edilmesinin sebebiyle şehadetinin 10. yıldönümünde Osman Batur'un gıyabında ebediyete intikal etmiş eski Cumhurbaşkanı Hoca Niyaz Hacı, Başvekil Sabit Damolla, Eyalet Hükümeti Eski Reisi Mesut Sabri Baykozi, Altay Eski Valisi Şerif Han Töre ve diğer şehitler anılmıştır. Ruh-u şerifleri için 28 Nisan 1961 günü Yeni Cami'de Kur'an-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif okutulmuştur²⁸.

6) Mehmet Emin Buğra İçin Mevlid-i Şerif ve Anma Programının Düzenlenmesi

Mehmet Emin Buğra, 12 Şubat 1901 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten vilayetine bağlı İlçe nahiyesinde dünyaya gelmiştir²⁹. Uzun yıllar Doğu Türkistan'da Çin yönetimine karşı vermiş olduğu mücadele sonrası hicret ederek önce Hindistan'a daha sonra ise Türkiye'ye gelmiştir³⁰. Türkiye'ye yerleştikten sonra da mücadelesinden vazgeçmeyen Buğra, Doğu Türkistan Davasını geniş kitlelere ulaştırabilmenin neşriyat yolu ile olabileceğini düşünerek, Nisan 1953 yılından "**Türkistan**" adlı bir dergi çıkartmıştır³¹. Buğra'nın kalp krizi geçirmesi

²⁴ Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?, s. 12-13.

²⁵ Serdar Bulut, "Asya Coğrafyası'nın Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili'ne Katkıları", *Asya Studies*, C.1, S.1, 2017, s. 24.

²⁶ Tarlan, age.

²⁷ Hızırбек Gayretullah, *Osman Batur*, Orda Yayınları, İstanbul 1966, s. 4; Ömer Kul, *On Yıla Sığan Efsanevi Ömür Osman Batur Han*, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Yayınları, İstanbul 2011, s. 170.

²⁸ Gayretullah, *Altaylar'da Kanlı Günler*, s. 217.

²⁹ Abdullah Bakır, *Doğu Türkistan İstiklâl Hareketi ve Mehmet Emin Buğra*, Özrenk Matbaası, İstanbul 2005, s. 18.

³⁰ 1949 yılında başlayan ve 1952 yılı itibariyle İstanbul Sirkeci Göçmen Evi'nde son bulan göç süreci ile alakalı geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Buğra, *Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu*, Güven Basımevi, İstanbul 1952; Hacı Yakup Anat, *Hayatım ve Mücadelem*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2003; Tuncer, *agt*; Bakır, *age*.

³¹ Tekin Tuncer, "Mehmet Emin Buğra'nın Mektuplarında Türkistan Sesi Dergisinin Çıkartılması Süreci", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.17, S.2, 2017, s. 52.

nedeniyle 1954 yılında yayın hayatından çekilmek zorunda kalmıştır³². Mücadelesine neşriyat hayatında devam etmek isteyen Buğra, kalp krizini atlattıktan sonra 1956 yılında İsa Yusuf Alptekin ile beraber, “**Türkistan Sesi Dergisi**”ni çıkarmaya karar vermiştir³³. Mücadelesini vefatına kadar sürdüren bu Doğu Türkistanlı lider, 14 Haziran 1965 tarihinde vefat etmiştir³⁴. Doğu Türkistan’ın öncü lideri, İsa Yusuf Alptekin’in mücadele arkadaşı olan Buğra için vefatının 40. günü olan 25 Temmuz 1965 Pazar günü öğle namazına müteakip Fatih Camiinde Hafız Kani Karaca, Hafız Emin Işık, Duahan Adem Erım tarafından Kur’an-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif okutulmuştur. Ayrıca Mehmet Emin Buğra’nın vefatının sene-i devriyesi için 11 Haziran 1966 tarihinde Milli Türk Talebe Birliği salonunda bir anma programı tertip edilmiştir. Bu programa konuşmacı olarak Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Başkanı İsa Yusuf Alptekin, Ord. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Avukat Müstecip Ülküsal ve Avukat İlhan Musabay katılmış ve Mehmet Emin Buğra’nın hayatı ve mücadelesi anlatılmıştır.

7) Türkistan Sanatı Hakkında Konferans

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, Türkistan’ın tarihi ve coğrafi konuları hakkında geniş kitleleri bilgilendirmek amacıyla 23 Mart 1966 tarihinde Milli Türk Talebe Birliği salonunda Türkistan seyahati sonrası edindiği bilgi ve belgeleri Türkiye’deki aydın ve meraklı kesime anlatması için Emel Esin’i davet etmiştir. Esin, “*Türkistan’da On Birinci Yüzyıla Ait Türk-İslam Abideleri*” konusunda bir konferans vermiştir. Konferansa özellikle üniversite öğrencileri yoğun bir ilgi göstermiştir.

8) Osman Batur’u Anma Günü

Doğu Türkistan’da komünizme karşı sembol isimlerden biri olmuş ve bunun için 10 yıl mücadele etmiş olan Altay Kartalı Osman Batur’un şehadetinin 15. yıldönümü münasebetiyle 14 Mayıs 1966 Cumartesi günü Milli Türk Talebe Birliği salonunda bir anma programı tertip edilmiştir. Programda Kadircan Kafılı, Avukat Müstecip Ülküsal, Dr. Ağah Oktay, Avukat İsmet Tümtürk, Ergun Göze, Nurgocay Batur ve İsa Yusuf Alptekin katılmıştır. Hem Doğu Türkistan’da yaşanan sıkıntılar hem de bu mücadelede Osman Batur’un rolünü ortaya koyulmuştur. Ayrıca Doğu Türkistanlı gençler tarafından folklor gösterisi düzenlenmiş ve çeşitli şiirler okunmuştur³⁵.

9) Türkistan Şehitlerini Anma Günü

Doğu Türkistan’ın sembol isimlerinden Osman Batur’un Komünist Çinliler tarafından şehit edilmesinin 18. yılı münasebetiyle Milli Türk Talebe Birliği salonunda 25 Nisan 1968 günü “*Türkistan Şehitlerini Anma Günü*” tertip edilmiştir. Oldukça yoğun bir katılım ile gerçekleşen bu anma gününün de sadece Osman Batur değil Doğu Türkistan’ın diğer önemli şahsiyetleri olan eski Cumhurbaşkanı Hoca Niyaz Hacı, Başvekil Sabit Damolla, Eyalet Hükümeti Eski Reisi Mesut Sabri Baykozi, Altay Eski Valisi Şerif Han Töre, Maksud Muhiti ve diğer şehitler de anılmıştır. Prof. Şahabettin Tekindağ, Ahmet Kabaklı, Avukat İsmet Tümtürk, Ergun Göze, Müstecip Ülküsal, Yakup İlbek, Muhabay Engin ve İsa Yusuf Alptekin, Doğu Türkistan’ın mücadelesinde önemli ve sembol olan bu kişilerle ilgili konuşmalar yaptıkları gibi Doğu Türkistan’da hal-i hazırda yaşanan sıkıntıları da bu geniş katılımlı toplantıda anlatma fırsatı

³² Nisan 1953 yılında İlk sayısı çıkan dergide Mehmet Emin Buğra, iki yazı kaleme almıştır. Bu yazılar için bkz. Mehmet Emin Buğra, “Divanı Lügatüt-Türk 880 Yaşında”, *Türkistan*, S.1, 1953, s. 5-10; Mehmet Emin Buğra, “Türk Hakanı Efrasiyab (Kutatgu Bilig)”, *Türkistan*, S.1, 1953, s.2.

³³ Tuncer, agm, s. 52.

³⁴ Bakır, age, s. 74.

³⁵ *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 14-15.

bulmuşlardır. Ayrıca bu anma günü münasebetiyle “**Türkistan Şehitleri**” adlı bir kitapçık meydana getirilmiştir.

10) Doğu Türkistan’ın İstiklâl Günü

Doğu Türkistan 1911 yılından sonra Çinli genel valiler tarafından idare edilmeye başlayan bir yönetim şekline dönüşmüştür. Bu genel valilerin uyguladığı yönetim sistemini benimsemeyen Doğu Türkistanlılar, Mehmet Emin Buğra önderliğinde Hoten İhtilalini başlatmış ve bu ihtilal genişleyerek 9 Kasım 1933’te cumhurbaşkanlığını Hoca Niyaz Hacı’nın yaptığı Doğu Türkistan Cumhuriyeti adında bir devlet kurulmasının yolunu açmıştır³⁶. Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti de bu günü hatırlatmak ve milli bilinci canlı tutmak gayesiyle Doğu Türkistan’ın Çin esaretinden kurtuluşunun 35. yıl dönümüne denk gelen 9 Kasım 1968’te Milli Türk Talebe Birliği salonunda bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda İsa Yusuf Alptekin, Avukat Sait Bilgiç, Avukat İsmet Tümtürk, Ergun Göze, Dr. Necmettin Hacıeminoğlu ve Avukat Müstecip Ülküsal birer konuşma yapmış ayrıca Doğu Türkistan Cumhuriyeti’nin tarihçesini anlatan bir broşür dağıtılmıştır³⁷.

11) Doğu Türkistan Hakkında Konferanslar

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti’nin en yoğun ve hız kesmeden yaptığı çalışma Cemiyet Başkanı İsa Yusuf Alptekin tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin birçok yerinde gerçekleştirilen bu konferanslarda İsa Yusuf Alptekin öğrenci, işçi, dernek, cemiyet demeden kendilerini davet eden tüm kesimlere Doğu Türkistan davasını anlatmak için gitmiş ve davasını anlatmıştır. İsa Yusuf Alptekin’in verdiği konferansların tarihleri, yerleri ve konuları şunlardır³⁸:

a) 14 Mart 1966 tarihinde İstanbul’da Milli Türk Talebe Birliği salonunda, Rasim Cinis’li tarafından düzenlenen ve İstanbul’daki bütün Milliyetçi teşekküllerin katıldığı basın toplantısında bir konuşma yapmıştır.

b) 20 Mart 1966 tarihinde İstanbul’da Taksim Meydanında yapılan “*Komünizmi Tel’in*” mitinginde yaklaşık yüz bin kişiye hitaben bir konuşma yapmış ve bu konuşma dinleyenler üzerinde büyük akisler uyandırmıştır.

c) 27 Mart 1966 tarihinde Erzurum’da toplanan “*Komünizmi Tel’in*” mitinginde yine aynı şekilde bir konferans vermiştir.

d) 30 Mart 1966 tarihinde Erzurum Atatürk Üniversitesinde öğrencilere hitaben bir konferans vermiştir³⁹.

e) 1 Nisan 1966 tarihinde Erzurum Üniversitesi Talebe Kantininde öğrencilerin tertipledeği sohbet toplantısında bir konuşma yapmıştır.

f) 2 Nisan 1966 tarihinde Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Erzurum Şubesi’nin davetlisi olarak halka hitaben bir konferans vermiştir.

g) 3 Nisan 1966 tarihinde Kayseri Milliyetçi Öğretmenler Birliği’nin davetlisi olarak halka hitaben bir konferans vermiştir.

³⁶ İsa Yusuf Alptekin, *Esir Doğu Türkistan İçin-1 (İsa Yusuf Alptekin’in Mücadele Hatıraları)*, Haz. Ömer Kul, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 18.

³⁷ Gayretullah, *Altaylar’da Kanlı Günler*, s. 218.

³⁸ İsa Yusuf Alptekin, *Unutulan Vatan Doğu Türkistan*, Seha, İstanbul 1992, s. 8-9; *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 16-18.

³⁹ Rasim Cinisli, *Bir Devrin Hafızası*, Doğan Kitap, İstanbul 2017, s.206.

h) 16 Mayıs 1966 tarihinde Konya’da Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği’nin davetlisi olarak halka hitaben bir konferans vermiştir.

i) 20 Haziran 1966 tarihinden 22 Haziran 1966 tarihine kadar Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü’nün daveti üzerine Karabük Demir Çelik Fabrikalarında her gün iki defa olmak üzere üç gün üst üste işçilere hitaben konferanslar vermiştir.

j) 21 Haziran 1966 tarihinde Karabük’te Milliyetçiler Derneği’nin tertiplelediği bir toplantıda halka hitaben bir konferans vermiştir.

k) 24 Temmuz 1966 tarihinde Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği’nin davetlisi olarak Adapazarı’nda bir konferans vermiştir.

l) 25 Temmuz 1966 tarihinden 5 Ağustos 1966 tarihine kadar Kırıkkale’deki silah fabrikasında on gün boyunca binlerce işçiye hitaben her gün birer konferans vermiştir⁴⁰.

m) 31 Temmuz 1966 tarihinde Kırıkkale’de halka hitaben bir konferans vermiştir.

n) 4 Aralık 1966 tarihinde Ankara Türk Ocağı’nda bir konferans vermiştir.

o) 9 Aralık 1966 tarihinde Ankara’da Milliyetçi Gençler Birliği’nin davetlisi olarak halka hitaben bir konferans vermiştir.

p) 11 Mart 1967 tarihinde Bursa’da Milliyetçiler Derneği’nin davetlisi olarak halka hitaben bir konferans vermiştir.

q) 31 Ekim 1967 tarihinde İstanbul Kadıköy’de Eğitim Enstitüsü öğrencilerine hitaben bir konferans vermiştir.

r) 30 Ocak 1971 tarihinde Samsun’da düzenlenen biri açık, biri kapalı toplantıda halka hitap etmiştir.

s) 27 Şubat 1971 tarihinde Ankara’nın Çubuk ilçesinde halka hitaben bir konferans vermiştir.

İsa Yusuf Alptekin’in çeşitli yerlerde verdiği bu konferanslar sayesinde komünizmin içyüzü bir kez daha ortaya konulmuştur. Konferansa katılan insanlar komünizmi lanetlemiştir. Özellikle fabrikalarda verdiği konferanslar oldukça etkili olmuş ve olumlu neticeler vermiştir. Bu konferansların her birisi dinleyiciyi çok etkilemiş ve komünizmin topyekûn lanetlenmesine vesile olmuştur. Gerek cemiyet başkanı İsa Yusuf Alptekin’in, gerekse cemiyetin Türkiye’deki faaliyetleri milli şuurun uyanmasına, komünizmin gerçek yüzünün bilinmesine ve Türkistan’daki esir soydaşlarımızın dert ve davalarının Türkiyeli kardeşleri şahsında dünya milletlerinin haberdar olmasını sağlamıştır. Ayrıca İsa Yusuf Alptekin hem Doğu Türkistan’da yaşananlar hem de kendisinin yaptığı çalışmalar ile ilgili çeşitli zamanlarda gazetecilerle bir araya gelmiş ve bu çalışmalar ile ilgili bilgiler vermiştir.

c) Folklor Çalışmaları:

Bir milletin tanınması ve o milletin vatani ile ilgili değerlerin ortaya konulmasındaki en önemli kaynaklardan birisi de folklordur. Bu minvalden hareketle cemiyet bünyesinde bir folklor ekibi oluşturularak⁴¹ birçok yerde gösteriler düzenlenmiş, Doğu Türkistan kültürünün tanıtılmasına önemli katkılar sağlanmıştır. Folklor ekiplerinin gösterileri oldukça ilgi görmüş ve beğeni kazanmıştır. Cemiyetin folklor ekibine bu kadar önem vermesindeki neden ise bugünün insanları için ilmi bir eseri okumanın zor ve yorucu olmasının yanında eğlence, oyun

⁴⁰ Alptekin, *Esir Doğu Türkistan İçin-2*, s. 780-781.

⁴¹ Güldeş, *agt*, s. 20-21.

gibi dinlendirici ve kitlelere hitabeden gösterilerle bir fikri veya bir davayı anlatmak, muhataplara tesir etmek bakımından daha kolay olması sebebiyledir. Bu görüşle hareket eden cemiyet yapmış olduğu folklor çalışmaları kendilerini haklı çıkarmıştır. Bu sayede çok kısa bir zamanda neticeler elde edilmiş ve Türkistan'ın tanınması sağlanmıştır. Folklor çalışmalarında titiz davranılmış ve seçilen kostümler, saz ekipleri ve gösterilerde neşredilen türkülerin Türkistan kültürüne uygun olmasına dikkat edilmiştir. Türkistan Folklor ekibi Türkiye'nin birçok yerinde gösteriler düzenlemişlerdir. Folklor ekibinin yapmış olduğu gösteriler şunlardır⁴²:

- a) 16 Mayıs 1961 tarihinde Beyoğlu Yeni Tiyatro'da Türkistan Folklor Ekibi müstakil olarak bir "*Türkistan Folklor Gecesi*"ni,
- b) 15 Temmuz 1961 tarihinde Şan Sineması'nda yine müstakil olarak "*Türkistan Büyük Folklor Gecesi*"ni,
- c) 26-27 Nisan 1963 tarihlerinde Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu ile beraber Ankara'da Büyük Sinema ve Türk Ocağı salonlarında tertiplenen "*Dış Türk Milli Oyunlar Gösterisi*"ne,
- d) 1963 senesi Mayıs'ında İstanbul'da "*Şale Festivali*" ne,
- e) 29 Nisan 1964 senesinde Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu tarafından düzenlenen Saray Sineması'ndaki "*Dış Türk Milli Oyunlar Festivali*"ne,
- f) 23 Nisan 1965 tarihinde İstanbul'da Genç Devrimciler Derneği tarafından düzenlenen "*Altaylardan Tuna'ya Gecesi*"ne,
- g) 7 Haziran 1965 tarihinde Tekirdağ Turizm Derneği tarafından mahallinde tertiplenen "*Tekirdağ Kiraz Festivali*"ne,
- h) 11 Ağustos 1965 günü Taksim'de Belediye Gazinosu'nda Finlandiyalı Türkler Şerefine yapılan gösteriye,
- ı) 4 Aralık 1965 günü Milli Türk Talebe Birliği tarafından düzenlenen Spor ve Sergi Sarayı'ndaki "*Bozkurt Gecesi*"ne,
- i) 23 Nisan 1966 tarihinde Genç Devrimciler Derneği tarafından Spor ve Sergi Sarayı'nda düzenlenen "*Altaylardan Tuna'ya Gecesi*" ne,
- j) 4 Eylül 1966 tarihinde Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu tarafından Açık Hava Tiyatrosu'nda düzenlenen "*Göçmen Türkler Folklor Gecesi*"ne,
- k) 27 Ocak 1967 tarihinde Milli Türk Talebe Birliği tarafından Spor ve Sergi Sarayı'nda tertiplenen "*Bozkurt Gecesi*" ne,
- l) 24 Mayıs 1968 tarihinde Cemiyetimiz tarafından Beyazıt Nis Düğün Salonu'nda tertiplenen "*Türkistan Folklor Gecesi*" ile 27 Mayıs 1968 tarihinde Zeytinburnu Göçmen Misafirhanesinde tekrarlanan gösterilere,
- m) 20 Temmuz 1968 tarihinde Kayseri'deki Türkistanlılarla beraber Kayseri Sümer Salonu'nda tertiplenen "*Türkistan Folklor Gecesi*"ne,
- n) 22 Temmuz 1968 tarihinde Folklor Ekibi müstakil olarak gündüz Kayseri Hava İkmal Merkezi erlerine, aynı günün gecesi de subaylar için tertiplenen gösterilere,

⁴² Gayretullah, *Altaylar'da Kanlı Günler*, s. 221; *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 20-21.

o) 23 Temmuz 1968 gecesi Kayseri’de halk için tertiplenen geceye müstakil olarak ve 24 Temmuzda da Askeri Karargâhta ordu mensuplarına müstakil olarak,

ö) 1959 Haziranın da Spor ve Sergi Sarayı’nda Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu tarafından tertiplenen "*Tuna’dan Altaylara Büyük Folklor Şöleni*"ne,

p) 19 Mart 1969 tarihinde Spor ve Sergi Sarayı’nda Milliyetçi Gençler tarafından tertiplenen "*Bozkurt Gecesi*"ne,

r) 14 Mayıs 1970 tarihinde Spor ve Sergi Sarayı’nda İstanbul Ülkü Ocakları Birliği tarafından tertiplenen "*Ergenekon Gecesi*"ne,

s) 12 Ocak 1971 tarihinde Spor ve Sergi Sarayı’nda İstanbul Ülkü Ocakları Birliği tarafından tertiplenen "*Dokuz Yüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle Malazgirt Gecesi*"ne iştirak etmişlerdir.

Bütün bu gösterilerde sazından kıyafetine kadar hepsi orijinal olan bu ekibin gösterileri büyük takdir toplamıştır. Bu ekiple ilgili çeşitli gazete ve dergilerde olumlu yazılar kaleme alınmış olmasına rağmen bu ekip daha sonra dağılmıştır⁴³.

2 - DOST KAZANMA FAALİYETLERİ

Bir Türk atasözünde: "Para bulmaktansa dost bul" denilmektedir. Fakat Doğu Türkistanlılar hür dünyaya olan hicretine kadar gerek Türkiye’de gerekse hariçteki Doğu Türkistanlılar, Türkistan davası lehine dost temin edememişlerdi. Bundan dolayı Doğu Türkistanlılar gerek Türkiye’de, gerekse hariçte hayırsever ve dost bulmaya ihtiyaç duymuşlardır. Doğu Türkistanlılar gibi komşudan, dindaştan, dosttan yana talihi olmayan sahipsiz, imkânlardan mahrum bir Türk zümresinin davasını desteksiz ve yardımsız yürütmesi mümkün değildi. Neticede göstermiş oldukları gayretlerin sonucunda hükümet üyelerinden, milletvekillerinden, ilim adamlarından, basın mensuplarından, milli teşekküllerdeki idarecilerden, iş adamlarından Türkistan Muhacirleri ve Türkistan davası hesabına yüzlerce dost kazanmaya muvaffak olmuşlardır. Dostlarına karşı her fırsattan istifade ile vefa, sadakat, şükran ve nimetlerini ifade etmek suretiyle onlara olan sevgi ve alakalarını devamlı olarak takviye etmeye ve canlı tutmaya gayret etmişlerdir. Neticede bu yardımlar sayesinde, Komünist mezaliminden kaçarak hür dünyaya iltica eden yüzlerce yurtsuz, sahipsiz ve perişan mültecilerini Türkiye’ye getirmek suretiyle şanlı bir vatan, ev-ocak, iş-güç sahibi yapmak imkânını elde etmişlerdir. İlim adamları sayesinde Türkistan, Türklük, Müslümanlık ve insanlık için çok büyük hizmetleri dokunan Türkistan büyüklerini anmak ve tanıtmak imkânını elde etmişlerdir. Milli yazarların yazdıkları kıymetli makaleler sayesinde de yegâne ümit ve teselli kaynakları olan Türkiyeli kardeşlerine, Türkistan davasını benimsetmeye muvaffak olmuşlardır. Hayırsever iş adamlarından yüzlerce fakir muhacir ve talebeleri için yardımlar temin etmişlerdir⁴⁴.

3 - SOSYAL HİZMETLER

Muhaceretteki Doğu Türkistanlılar anayurtlarından binlerce kilometre uzakta, bir yandan vatan hasreti, bir yandan maddi sıkıntılar, bir yandan da anayurtları yok edilmek tehlikesi ile karşı karşıya yaşamak zorunda kalmışlardı. Türkiye’ye geldikten sonra da ıstırapları dinmemiştir. Çünkü yeni yerlerine intibak hususu dışında çocukların eğitim ve öğretimi, sağlık sorunları yaşayanların masrafları, başka ülkelere yerleşmiş vatandaşlarının Türkiye’ye getirilme meseleleri ile beraber bu insanların gelişi sonrası bu kişilerin iş ve geçim derdine

⁴³ Gayretullah, *Altaylar’da Kanlı Günler*, s. 222.

⁴⁴ *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 21-22.

çareler bulunmak zorundaydı. Bu da ancak yardım ve dayanışma ile aşılabildi. Cemiyet bir taraftan bu kaygıları yaşarken diğer taraftan önündeki en büyük engel ise içinde bulunduğu imkânların azlığı olmuştur. İşte bu gaye ile cemiyet yardımsever Türkiyeli kardeşlerinden, bağlı oldukları Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu vasıtasıyla sair yardım kaynaklarından temin edilen nakdi ve aynı yardımların tespit edilen ihtiyaç sahiplerine intikalini kontrol ve tanzim etmek, yeni yardım kaynakları aramak ve değerlendirme işine ağırlık vermiştir. Ayrıca, hastaların tedavisi, dış ülkelerden tedavi, seyahat, ziyaret maksatlarıyla Türkiye'ye gelen hemşerileriyle ilgilenilebilmek, iş arayan hemşerilerine iş yerlerinden iş temin etmek de bu kategoriye giren vazifelerindendi. Cemiyet tüm samimi çalışmasına rağmen yine de ulaşmak istediklerinin çok altında olmakla beraber, sosyal hizmetler babında gücünün çok üstünde başarılar elde etmiştir diyebiliriz. Tabii ki bu hizmetlerin gerçekleşmesinde Türkistan dostu hayırsever Türkiyeli kardeşlerinin yardım ve alakaları takdire şayandır. Bu vesile ile yegâne ümit kaynakları yardımsever Türk hükümeti, hamiyetperver Türkiyeli iş adamları, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, Dünya Kiliseler Teşkilatı ve Birleşik Amerika Katolik Yardım Servisi ve diğerleri olmuştur⁴⁵. Bu konudaki yardımlar şunlardır.

1) Türkiye'ye Getirilen Mülteciler

a) Cemiyet, Türkiye hükümetine müracaat ederek Hindistan'da ikamet etmekte olan ve burada mahsur kalan 18 Doğu Türkistanlının masrafları Dünya Kiliseler Birliği tarafından karşılanarak serbest göçmen olarak Türkiye'ye getirilmesini sağlamıştır⁴⁶.

b) Komünist Çin yönetiminin uyguladığı siyaset sebebiyle 1961 yılında ülkelerini terk ederek Afganistan'a iltica eden Doğu Türkistanlıların Türkiye'ye iskânli göçmen olarak getirilmesi için Türkiye hükümeti nezdinde yapılan çalışmalar olumlu sonuç vermiş ve Afganistan'da bulunan yaklaşık 800 Doğu Türkistanlıdan 234'ünün Türkiye'ye iskânli göçmen olarak gelişleri sağlamıştır. Bu kişiler üç kabile halinde 11 Ekim 1965, 13 Ekim 1965 ve 16 Ekim 1965'te uçak masrafları Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından karşılanmak suretiyle Türkiye'ye iskânli göçmen olarak getirilmiştir⁴⁷. Bu gelen kişiler 1,5 yıl boyunca masrafları Türkiye tarafından karşılanmak suretiyle iskân edilmiş daha sonra ise Türk hükümeti tarafından yaptırılan konutlara yerleştirilmiş ve iş kurabilmeleri için de her aileye 4.000'er lira verilmiştir. Bu kişilerin geliş için Türk hükümeti nezdinde yapılan görüşmelerden tutunda uçakların ayarlanmasına kadar tüm safhalarda Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti ve Başkanı İsa Yusuf Alptekin çok büyük gayret sarf etmiştir.

3) Cemiyet, Afganistan'da kalan mültecileri unutmamış ve Türk hükümeti nezdinde çalışmalarına devam ederek Afganistan'da kalan 70 kişiyi de 5 Kasım 1967 tarihinde Türkiye'ye getirmeye muvaffak olmuştur. Bunların da uçak masrafları Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından sağlamıştır. Hükümet bu gelen kişilere de ev vermiş ve yardımda bulunmuştur⁴⁸.

4) Cemiyet, 10 Eylül 1969'da Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği tarafından kiralanan uçak ile serbest göçmen olarak İstanbul'a gelen 88 kişilik mülteci kafilesi için Köy İşleri Bakanlığı, Toprak İskân Genel Müdürlüğü ve İstanbul Vilayeti Toprak İskân

⁴⁵ Gayretullah, *Altaylar'da Kanlı Günler*, s. 223.

⁴⁶ "Doğu Türkistan'dan Kanlı Göçler", *Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Türk Dünyası Üç Aylık Fikir-Kültür Dergisi*, S.7, Ekim-Kasım-Aralık 1967, s. 7.

⁴⁷ Alptekin, *Esir Doğu Türkistan İçin-2*, s. 546; Tekin Tuncer, "Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Yapılan 1961 Göçü ve Mehmet Kasım Cantürk", *I. Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu (Tukas 2014)*, 12-13 Kasım 2014, s. 276; "Doğu Türkistan'dan Kanlı Göçler", s. 8.

⁴⁸ Alptekin, *Esir Doğu Türkistan İçin-2*, s. 555-556.

Müdürlüğüne müracaat ederek bunların meccani (parasız) olarak Zeytinburnu Göçmenler Misafirhanesinde kalmalarını sağlamıştır⁴⁹. Ankara Kızılay Genel Merkezine müracaat eden cemiyet gelen mültecilerin yiyecek, içecek ve barınmaları için 30.000 TL yardım temin etmiştir. Ayrıca mültecilerin çocuklarının okuyabilmesi için yatılı okullara yerleşmeleri sağlanmış ayrıca iş, yiyecek ve giyecek temin etmişlerdir.

2) Diğer Yardımlar ve Cemiyetin Şükranları

Cemiyet; Türk hükümeti, iş adamları, Türkistan dostları, Katolik Yardım Servislerinden aldıkları yiyecek, içecek ve nakdi yardımları ihtiyacı olan Doğu Türkistanlı mültecilere dağıtmıştır⁵⁰. Bu yardımların temininde yaşanan sıkıntılar bir tarafa yardım dağıtıldıktan sonraki mutluluk cemiyetin en büyük övünç kaynağı olmuştur. Bu yardımlar ve Doğu Türkistan davasının duyurulmasında kendilerine yardım eden Türkiye’deki Türkistan dostlarına her fırsatta ve her vesile ile şükran ve minnet hislerini ifade etmeyi kaçınılmaz bir vazife olarak görmüşlerdir. Memleketlerinde bulunan Türkistanlı muhacirlere yardım ve kolaylıklar gösteren şahıslara şükran ve minnettarlıklarını arz etmek suretiyle, onların muhacirlere olan yardım ve alakalarını takviye etmeye gayret etmiştir. Bu doğrultuda Melik Faysal, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Reisi Sadrettin Ağa Han, Pakistan devlet reisinin kerimesi Begüm Nasin, damadı Prens Avranzip, Suudi Arabistan’ın o günkü hac ve evkaf reisi Hasan Kutbi, Pakistan’a bağlı komşu Hunza Emiri General Cemal Han, Pakistan devletinin manevi kurucusu Muhammet İkbâl’in oğlu Dr. Cavit İkbâl, Türkiye’ye teşrif ettikleri vakit, bazılarını havaalanında karşılamak, bazılarını ikametgâhlarında ziyaret etmek, bazılarını da hatıra hediyeler takdim etmek suretiyle, Türkistan muhacirlerine ve Türkistan davasına gösterdikleri yardım, alaka ve sempati için şükranlarını ifade etmişlerdir⁵¹.

SONUÇ

İsa Yusuf Alptekin’in sağlık problemlerinin artmasından sonra Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti’nde başkan değişikliğine gidilmiştir. 28 Haziran 1979 tarihinde yapılan toplantı sonucunda İsa Yusuf Alptekin’in başkanlığı döneminde ikinci başkanlık görevini yürüten Hacı Osman Taştan cemiyeti başkanlığına seçilmiştir⁵². Ancak 1980 askeri darbesi sebebiyle faaliyetleri oldukça azalmıştır. Buna rağmen cemiyet faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak yapılan faaliyetler eskisi kadar yoğun olarak gerçekleşmemiştir. Özellikle anma günleri ve sempozyumlara ağırlık verilerek Doğu Türkistan davası anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kültürel ve sosyal faaliyetler yoluyla Doğu Türkistan kültürü ve Doğu Türkistanlıların ekonomik sıkıntılarına çareler bulunulmaya çalışılmıştır⁵³. Hacı Osman Taştan’ın görevi bırakması sonrasında yapılan seçim sonucunda 22 Aralık 1987 tarihinde derneğin ileri gelenlerinden Abdulveli Can başkan seçilmiştir⁵⁴.

Hacı Osman Taştan ve Abdulveli Can döneminde cemiyet içinde görev alan Kazak asıllı insanların sayısı artmıştır. Bu da cemiyetin daha çok Kazak göçmenlere yönelik faaliyetlerin olmasına ve Uygur asıllı Doğu Türkistanlıların cemiyetten uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu da zaman içinde Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti’nin misyonunu tamamlamasına neden olmuştur.

⁴⁹ Alptekin, *Esir Doğu Türkistan İçin-2*, s. 553.

⁵⁰ Gayretullah, *Altaylar’da Kanlı Günler*, s. 225.

⁵¹ *Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, s. 31.

⁵² Erkin Alptekin, *Doğu Türkistan’dan Hicretimizin 40. Yılı*, Erciyes Dergisi Doğu Türkistan Yayınları, Kayseri 1992, s. 25; Selvi-Teyci-Kara, age, s. 59.

⁵³ Güldeş, *agt*, s.20-22.

⁵⁴ *agt*, s.23.

Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, yapmış olduğu tüm faaliyetleri bir hesap verme işi olarak görmüştür. İmkânlarının ne olduğunu düşünmeden daha doğru bir ifadeyle yok olan imkânlarla rağmen, azimli bir çalışmanın neticesi olarak neler yaptıklarını, yapabildiklerini ortaya koymuştur. Bir yandan imkân aramış, diğer taraftan davalarını tanıtmış, geniş kitlelere intikal ettirmiştir. Bir yandan da mağdur ve mahrumiyetler içinde bocalayan kardeşlerinin ihtiyaçlarını temin etmeye çalışmıştır. Karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden geldikleri söylenebilir. Bu çalışmalar azmin karşısında her türlü güçlüğün yenilebileceğini göstermektedir. Bu çalışmalara konu teşkil eden faaliyetler neticesinde Türkistanlı göçmenlerin, Türkiyeli kardeşleri nezdindeki itibarları yükselmiş, Türkiye'deki ırkdaşları Türkistanlılara bir göçmen nazarıyla değil, kendilerinden bir parça nazarıyla bakmışlar, daima yanibaşlarında yer almışlardır. Bugün Türkiye'de Türkistanlılar sevilen ve itibar edilen insanlar olarak görülmektedirler. Bundan sonraki faaliyetlerinde birlik ve beraberlik içinde daha çok ve daha müessir çalışmalar yapmak zorundadırlar. Birlik ve beraberlik içinde ve anayurtlarını, oradaki kardeş, akraba ve yurttaşlarını hiç bir an hatırdan çıkarmadan Türkistan davası yolunda başarılı çalışmalar yapılmaya devam edilmelidir.

Doğu Türkistanlıların 1960'da kurdukları Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti dışında 1976 yılında Kayseri'de Doğu Türkistan Kültür ve Yardımlaşma Derneğini, 1978 yılında İstanbul'da Doğu Türkistan Vakfını, 1993'te İstanbul'da Doğu Türkistan Dayanışma Derneğini, 1997'de İstanbul'da İsa Yusuf Alptekin Vakfını, 1998'de İstanbul'da Doğu Türkistan Milli Merkezini, 2004'te İstanbul'da Doğu Türkistan Gençlik Derneğini, 2006'da İstanbul'da Doğu Türkistan Maarif ve Dayanışma Derneğini, 2006'da Kayseri'de Bağımsız Doğu Türkistanlılar Derneğini, 2009'da İstanbul'da Uygur Akademisini de kurarak Doğu Türkistanlılarla ilgili faaliyetlerini yürütmektedirler.

KAYNAKÇA

- Ali Şir Nevai: Hayatı ve Eserleri*, Haz. Ali Nihat Tarlan, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul 1960.
- ALPTEKİN, Erkin, *Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40. Yılı*, Erciyes Dergisi Doğu Türkistan Yayınları, Kayseri 1992.
- ALPTEKİN, İsa Yusuf, *Unutulan Vatan Doğu Türkistan*, Seha, İstanbul 1992.
- ALPTEKİN, İsa Yusuf, *Esir Doğu Türkistan İçin-2 (İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları)*, Haz. Ömer Kul, Berikan Yayınevi, Ankara 2007.
- ALPTEKİN, İsa Yusuf, *Esir Doğu Türkistan İçin-1 (İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları)*, Haz. Ömer Kul, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
- ANAT, Hacı Yakup, *Hayatım ve Mücadelem*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2003.
- BAKIR, Abdullah, *Doğu Türkistan İstiklâl Hareketi ve Mehmet Emin Buğra*, Özenk Matbaası, İstanbul 2005.
- BUĞRA, Mehmet Emin, *Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu*, Güven Basımevi, İstanbul 1952.
- BUĞRA, Mehmet Emin, "Divanı Lügatüt-Türk 880 Yaşında", *Türkistan*, S.1, 1953, s. 5-10;
- BUĞRA, Mehmet Emin, "Türk Hakanı Efrasiyab (Kutatgu Bilig)", *Türkistan*, S.1, 1953, s. 2.

- BULUT, Serdar, “Asya Coğrafyası’nın Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî’nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili’ne Katkıları”, *Asya Studies*, C.1, S.1, 2017, s. 23-41.
- CİNİSLİ, Rasim, *Bir Devrin Hafızası*, Doğan Kitap, İstanbul 2017.
- Çalışma Programı*, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul 1969.
- DELİORMAN, Altan – Donuk Abdülkadir - Kocakapan İsa, *Türklük Mücahidi İsa Yusuf*, Bayrak Basımevi, İstanbul 1991.
- Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyetinin Gayesi ve Çalışma Planı*, Amca Matbaası, İstanbul 1960.
- Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Neler Yaptı?*, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Yayınları, İstanbul 1972.
- “Doğu Türkistan’dan Kanlı Göçler”, *Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Türk Dünyası Üç Aylık Fikir-Kültür Dergisi*, S.7, Ekim-Kasım-Aralık 1967, s. 1-16.
- EMET, Erkin, “Yeni Bir Oluşum: Dünya Gençler Kurultayı”, *Gökbayrak Dergisi*, C.8, S. 39, Kayseri 2001, s. 21.
- GAYRETULLAH, Hızırбек, *Osman Batur*, Orda Yayınları, İstanbul 1966.
- GAYRETULLAH, Hızırбек, *Altaylar’da Kanlı Günler*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1977.
- GAYRETULLAH, Hızırбек, *Sömürülen Vatan Türkistan*, Töre Devlet Yayınları, İstanbul 2013.
- GÜLDEŞ, Mehmet, *Doğu Türkistanlı Uygur Türklerinin Türkiye’de Kurdukları Dernekler ve Yayın Faaliyetleri*, (Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2008.
- KARA, Abdulvahap, *Mustafa Çokay’ın Hayatı ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığı Yolundaki Mücadelesi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002.
- KARAOCA, Amaç, *Doğu Türkistan Çin Müstemlekesi*, Fakülte Matbaası, İstanbul 1960.
- KARATAYEV, Olcobay - Yılmaz Mehmet Serhat - Yakuboğlu Cevdet, “Dîvânü Lugâti’t-Türk Adlı Eserin Tamamlanmasının 940. Yıldönümü: Şarkiyatçı, Tarihçi, Antropolog Prof. Dr. Tınçtıkbek K. Çorotegin’in Araştırmaları”, *Alınleri Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.2, 2017, s. 87-97.
- KUL, Ömer, *On Yıla Sığan Efsanevi Ömür Osman Batur Han*, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Yayınları, İstanbul 2011.
- KUL, Ömer, *100 Soruda Doğu Türkistan*, Rumuz Yayınları, İstanbul 2017.
- SELVİ, Zafer - Teyci Mansur - Kara Abdulvahap, *Kazakların Doğu Türkistan’dan Anadolu’ya Göçü ve Osman Taştan*, Kazak Türkleri Vakfı Yayını, İstanbul 1996.
- TUNCER, Tekin, “Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye Yapılan 1961 Göçü ve Mehmet Kasım Cantürk”, *I. Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu (Tukas 2014)*, 12-13 Kasım 2014, s. 270-278.

TUNCER, Tekin, *1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler*, (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Manisa 2015.

TUNCER, Tekin, "Mehmet Emin Buğra'nın Mektuplarında Türkistan Sesi Dergisinin Çıkarılması Süreci", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C.17, S.2, 2017, s. 51-76.

Türkistan Şehitleri, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1969.

Türkistan'ın Kurtuluşu Hakkında Endonezya Liderlerinin Görüşleri, Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti, İstanbul 1971.

YAVUZ, Kemal, "Yusuf Has Hacıp ve Kutlu Bilgi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.37, S.37, İstanbul 2007, s. 137-180.